

PASILINKSMINIMAI SENOJOJE ŽEMAITIJOJE

Kaip dabar linksminamasi, galime papasakoti ne vieną istoriją iš savo ir savo artimųjų gyvenimo. Tik sunkiai beįsivaizduojame, kaip vakarodavo bei linksmindavosi mūsų seneliai ir proseneliai. Lietuvoje, nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu, ir užsienyje šia tema buvo išleista ne viena knyga. Papročius atskiruose Lietuvos regionuose, tame tarpe ir Žemaitijoje, nagrinėjo B. Buračas, A. Pakalniškis, Ž. B. Šakinys, A. Balsėnas, V. Ivanauskaitė – Šeibutienė ir kiti autoriai. Autentiškų pasakojimų apie tai, kaip žmonės linksminosi anuo metu, galima rasti Žemaičių muziejaus „Alka“ bibliotekoje – moksliniame archyve, kur saugomi etnografinių ekspedicijų po Žemaitijos kaimus metu užrašyti senųjų žmonių pasakojimai apie XIX a. pab. – XX a. I pusės papročius.

Terminu „jaunimas“ pirmiausia apibūdinama priklausomybė tam tikram amžiaus tarpsniui. Šiuo terminu taip pat buvo įvardijamas kaimo jaunimo susiejimas – vakarėlis, liaudyje dažniau vadinamas vakaruškomis. Jaunimo laisvalaikio susibūrimuose daugelyje vietovių galiojo griežtas amžiaus cenzas (vaikinams – nuo 16 metų, merginoms – nuo 15 metų). Žemaitijoje ir Klaipėdos krašte paaugliams į jaunimo pasilinksminimus draudė eiti tėvai, kituose Lietuvos regionuose draudė pats jaunimas. Varnių apyl. Bagėnų kaime gyvenusi Eugenija Mickuvienė, gim. 1915 m., pasakojo, jog tik nuo 16 m. pradėjo eiti į jos dėdės sodyboje organizuojamus šokius, nes tik ten ją teišleisdavusi mama.



Žemaitijoje gyvavo merginų lankymo naktimis paprotys. Informacijos šaltiniuose (Ž. B. Šakinys, 1996) teigiama, jog ši jaunimo laisvalaikio forma turi gilesnes šaknis, nei vakarėliai ir šokiai. Apie vaikinių vaišinimą kamarose šventą vakarą žinoma iš XIX a. pr. žemaičių papročius aprašiusio J. A. Pabrėžos. Susitarę iš anksto, pas kurią merginą eis, vaikinai persirengdavo daktarais, čigonais ar pirkliais. Merginos svečius vaišindavusios sūriu, medumi, kitais gardumynais, ir visi smagiai vakarodavę. Vėliau šis paprotys peraugo į merginų lankymą pavieniui ar poromis, todėl vyresnieji tai laikė ne itin dorybinga pramoga.

Nykstant merginų lankymo naktimis papročiu, dalis jo elementų (žaidimų) persikėlė į jaunimo susitikimus – vakarėjimus troboje ar lauke. Praėjusio šimtmečio pradžioje šokių, kaip pasilinksminimo formos, dar nebuvo. Tačiau jaunimas vasarą susirinkęs kuriame nors sodos (kaimo) kieme dainuodavo, žaisdavo, krėsdavo vieni kitiems pokštus. Ypač populiarūs buvo rateliai, šokamieji žaidimai. Jei kas mokėdavo groti armonika, susirinkusieji jam pritardavo dainoms. Rudenėjant viena pagrindinių pramogų būdavo riešutavimas. Ne tiek riešutaudavo, kiek smagiai leisdavo laiką. O žiemos vakarais visi rinkdavosi troboje, vėlgi dainuodavo, eidavo ratelius ir žaisdavo: dalydavo žiedą arba mušdavo žiužį. Žiedo dalijimas, kurį žaisdavo ir vaikinai, ir merginos, būdavo skirtas atsisėsti prie sau patinkančiojo žaidėjo. Žiužio mušimas, kaip šiurkštus žaidimas, daugiau buvo skirtas vaikinams.

Ona Stasiulienė (gim. 1902 m.) iš Eidžiotų km., Telšių raj. 1975 metais pasakojo, jog didesni pasilinksminimai būdavo organizuojami tik po talkų (kūlės) – patalkiai. Šeimininkas ta proga padarydavo miežinio alaus, šeimininkė iškepėdavo „bobotė“ (kugelį), išvirdavo šutynės su užtrinu. Po kūlės visi sočiai pavalgydavo, ir tik paskui šokdavo grojant armonikai. Sudėtingas „Jonkelio“ ar „Kadrilio“ šokių figūras mažai kas mokėdavo. Taigi, šokančiųjų būdavo nedaug, o žiūrovų – pilni pasieniai. Etnografinės ekspedicijos metu kalbinta Pranė Monkevičienė iš Varnų apyl. Kensų km. (gim. 1914 m.) pasakojo, jog šokti išmokusi mokykloje, į kurią pradėjusi eiti nuo 9-erių metų. Trečioje klasėje mokytoją moterį pakeitęs mokytojas vyras, kuris „šeštadienį paskutinę pamoką pagrodavęs smuiku, mokindavęs dainuoti ir šokti polką, valsą, suktinį“.

Tik po I-ojo pasaulinio karo žemaičių jaunimas pradėjo rinktis į šokių vakarėlius, vadintus nibrėmis, grajenkomis, vakaruškomis. Ano meto mokiniai ypač slaptą, mokytojų neleistą šokių vakarėlį vadindavo „robaksu“. Vyresnio amžiaus žmonės bet kokius šokius laikė doros smukimu, nes šokama buvo vienas arti kito, susikabinus. Palaipsniui šokiai pasidarė pagrindine jaunimo linksminimosi forma ir sekmadienį mieste susitikę vieni kitų teiraudavosi, kur tą vakarą bus susibūrimas, arba patys tardavosi, kur šokius pakelti. Šokiai vykdavo ten, kur daugiau jaunimo, kur vaikai



suaugę, kur tėvai liberalesni. Į kaimo vakarėlį rinkdavosi apie 3 km spinduliu gyvenantys jauni žmonės. Įdomu tai, jog į vakarėlį atėjus naujam pulkeliui jaunimo, būdavo nutraukiamas jau prasidėjęs šokis, ir užgrojama „naujokų polka“. Seniau susirinkę šokėjai pasitraukdavo į trobos pakraščius, užleisdavo vietą atėjusiesiems. Šie šokdavo taip, kaip atėję, žiemą nepasidėję net šiltų viršutinių rūbų. Šitaip pasirodydavo, prisistatydavo, o visi kiti žiūrėdavo, kas čia tokie atėjo, iš kurios sodos, ar yra pažystamų, ar yra gražių merginų. Linksmumas ir laisvumas šokių nelydėdavo – šokdavo rimti, susikaupę. Tai buvo paprotinė pareiga. Pašokdavo ir skirstydavosi, kaip sako pateikėjai „vaikiai į savo būrį, mergos – į savo“. Nepernešdami tylos, drąsesnieji vakarėlio dalyviai imdavo triukšmauti, blevyzgoti, rėkauti, taip kitų pagarbą užsitarnaudami, ne ištižusiais laikomi. Tie, kurie šiaip būdavo ramesnio būdo, kad irgi tapti drąsesniais, išgerdavo „ant drąsos“. Ilgai netrukus tie išdrąsėjęsiai vienas kitam ant kelio pasipainiodavo, susipykdavo, susimušdavo. Nukentėjusysis kitą vakarėlį atsivesdavo draugus, jau iš anksto muštynėms pasiruošdavo. Kaimas prieš kaimą kariaudavo, mat, pasak informacijos šaltinių, to paties kaimo jaunimo muštynės nebuvo toleruojamos.

Jonas Radavičius iš Girkontiškės km. (gim. 1914 m.), Žarėnų apyl. pasakojo, jog maždaug nuo gegužės mėnesio prasidėdavo Gegužinės – po pamaldų organizuojami šokiai. Visi rinkdavosi paupiuose, pamiškėse, kitose gražiose gamtos vietose. Į Gegužines, skirtingai nei į vakaruškas, rinkdavosi ir vedę, bei vyresnio amžiaus žmonės. Gegužinės prasidėdavusios tuoj po pietų ir baigdavosi anksti pavakaryje. Šokdavo tuos pačius šokius, kaip ir vakarėliuose: leilinderį, padispaną, aleksandrovką, kadagį. Merginos atsinešdavo sūrio, vaikinai – butelaitį, kad sūris ne toks sausas būtų.

Pasakojimas apie naktigonės linksmybes užrašytas 1988 m. ekspedicijos metu. Iki vėlyvos nakties visi, išjoję ganyti arklių ar jaučių, prie laužo juokaudavo, sekdamo pasakas, dainuodavo, vieni kitus gąsdindavo baisiomis istorijomis. O sugulus pamiegoti, krėsdavo pokštus: miegančiam švarką prie žemės prismeigdavo, į rankoves akmenų įnerdavo, kepurę prie nugaros prisiūdavo. Kartais naktigonėn išjojęs jaunimas nemėgstamam kaimynui akėčias į medį įkeldavo, arklą ar ratus ant daržinės stogo užtraukdavo. Ekspedicijoje, vykusioje 1982 m. Gadūnavo apylinkėse, buvo užrašytas toks pasakojimas (pasakojo Kostas Pocevičius, gim. 1910 m.): kaimo pakraštyje buvo susitarta organizuoti patalkį. Bet gaspadoriai susipyko ir nebeleido jo daryti. Jaunimas susirinkęs iš aplinkinių kaimų, piktas, kad teko tiek toli eiti be reikalo. Ir sugalviję visi gaspadorių pamokyti. Ištraukė iš pastogės ruzvalį (minant linus jį sukdamo arkliai) ir užkėlė ant stogo, sustatė taip, kad kinkyk arklius ir mink linus tik ant to stogo.



Šis straipsnis – tik maža dalis to, kas saugoma Žemaičių

muziejaus „Alka“ bibliotekoje – moksliniame archyve. Kompleksinių ir tikslinių ekspedicijų po Žemaitiją aprašai, organizacijų, bendruomenių, pavienių asmenų sukaupta medžiaga įvairiomis temomis: istorinius įvykius menantys dokumentai, iškarpų rinkiniai, kaimų ir miestelių istorijos, prisiminimai, pasakojimai pasitarnauja tiek akademinės bendruomenės nariams, tiek visiems, besidomintiems savojo krašto istorija. Mokslinis archyvas nuolat kaupiamas muziejaus darbuotojų bei istorijos mylėtojų dėka. Galime pasižiaugti, jog vis dažniau atsiranda žmonių, per gyvenimą sukaupę informaciją viena ar kita tema dovanojančių muziejaus archyvui, ir tokiu būdu perduodančių ją ateities kartoms.

Muziejininkė – skaitmenintoja
Loreta Norvaišienė